

Anniina Väisänen

Tosi esitys

Kun arki näyttäytyy esityksenä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Teatteri-ilmaisun ohjaaja

Esittävä taide

Opinnäytetyö

26.4.2013

Tekijä(t) Otsikko	Anniina Väisänen Tosi esitys: Kun arki näyttäytyy esityksenä
Sivumäärä Aika	24 sivua + 7 liitettä 26.4.2013
Tutkinto	Teatteri-ilmaisun ohjaaja
Koulutusohjelma	Esittävä taide
Suuntautumisvaihtoehto	Teatteritoiminnan suuntautumisvaihtoehto
Ohjaaja	Irene Kajo teatteripedagogi, TeM.
<p>Tämä opinnäytetyö käsittelee esitystaideita arkiympäristössä. Työssä tutkitaan käytännön esimerkin kautta, kuinka esitys voi toteutua tässä ja nyt ja mitä se tekijälleen tarkoittaa.</p> <p>Arkiympäristön esityksellistämistä havainnoidaan kirjoittajan toteuttaman esityssarjan, <i>Tosi esitys</i> -kokeilun, kautta. Kirjoittajan arkiympäristössä toteutuneet esitykset sijoituivat tammikuulle 2013, jonka aikana jokainen päivä piti sisällään yhden esityksen. Jokaisen esityksen kesto oli kulloinkin viisi minuuttia, ja ne toteutuivat tilanteesta ja paikasta riippumatta. Tosi esitys -kokeilussa saadut kokemukset tuodaan työssä näkyväksi esityspäiväkirjamerkintöjen kautta.</p> <p>Keskeiseen asemaan työssä nousevat tekijän roolien kirjo sekä erilaiset näyttämöt, joissa arkiset esitykset tammikuun aikana toteutuivat. Työssä tarkastellaan katsojan, kokijan ja tekijän rooleja Tosi esityksen yhteydessä. Myös näyttämön sijainti on syvemmän tarkastelun kohteena. Tosi esityksessä mieli ja keho sekä ympäröivät ihmiset ja ympäristö osoitautuivat keskeisiksi näyttämön kohteiksi.</p> <p>Kirjoittaja pohtii esityksen merkitystä ihmisille jokapäiväisen elämän yhteydessä. Työssä tuodaan esille näkökulma esityksen mahdollisuudesta olla välineenä ihmisten ja ympäristön väliselle vuorovaikutukselle.</p>	
Avainsanat	esitys, arki, mieli/keho näyttämönä, todellisuus, esitystaide, katsoja-kokija

Author(s) Title Number of Pages Date	Anniina Väisänen The Real Performance: Ordinary Life Appears as a performance 24 pages + 7 appendices 26 April 2013
Degree	Bachelor of Arts
Degree Programme	Performing Arts
Specialisation option	Drama instructor
Instructor	Irene Kajo
<p>This present thesis examines performance art in daily surroundings. This work examines how the performance can be actualized here and now thorough an example. Moreover, the following question is investigated: what does it mean to use performance as a tool in ordinary life and what does it mean to the one who does it?</p> <p>Using performance in every day life has been observed by a series of performances, <i>The Real performance</i>, which was acted out by the author. Performances, which were executed in daily surroundings, took place in January 2013. During January 2013, one performance was realized every day. All the performances lasted for five minutes and they took place regardless of the situation or the location. The experiences of <i>The Real Performance</i> experiment are depicted in this work in a performance journal.</p> <p>One of the important aspects of this thesis is the scale of different roles and stages where the daily performances happened during January 2013. In the present work, the roles of the spectator, undergoer and author during the Real performance are about to be scrutinized. Also the location of the stage is one of the main subjects of this work. In <i>The Real Performance</i>, the stage sometimes took place in the body or mind and sometimes in the surrounding environment.</p> <p>The author ponders on the meanings of performances to people in their every day life. The work brings up a perspective to see the possibilities of performances to act as tools of interaction between humans and the surrounding world.</p>	
Keywords	performance, reality, body/mind as stage, spectator, performance art

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Tammikuu on <i>Tosi esitys</i>	3
2.1	Elämän jäljittelyä	3
2.2	Raamit	5
2.2	Minimalistinen kokonaisuus	7
3	Tekijä <i>Tosi esityksen</i> näyttämöillä	10
3.1	Esitys määrittyy	10
3.2	Mieli ja keho näyttämönä	11
3.3	Katsojasta tekijäksi	13
4	Arjen esityksellistäminen	17
4.1	Arkiset kokemukset esityksenä	17
4.2	Pysähtyminen	17
4.3	Esitys nostaa arjen näkyväksi	19
4.4	Taiteen sulkeminen pois arjesta	20
5	Lopuksi on muutos	22
	Lähteet	24
	Liitteet	
	Liite 1. Kuvia kokeilusta	

1 Johdanto

Esitykset syntyvät tästä maailmasta ja ovat osa tapaamme hahmottaa ympäristöämme. Vaikka jokin esitys olisi kuinka mieletön tahansa, se ammentaa materiaalinsa ympäröivästä maailmasta. Teatteriesitykset mielletään kuitenkin helposti irti otoksi arkisista rutiineista ja omasta henkilökohtaisesta maailmasta. Esitys ja arki limittyvät toisiinsa usein kokemuksen jälkipuintina kahvipöytäkeskusteluissa, eikä tarkoitukseni ole vähentää tuota jälkipuintia. Esityksiä ei kuitenkaan mielletä osaksi arkista aherrusta, vaan pikemminkin arjen rutiineista irrotetuksi tapahtumaksi, näyttämöksi jossa voidaan hetkellisesti peilata ympäröivää maailmaa.

Opinnäytetyössäni tulen kuitenkin tarkastelemaan lähes päinvastaista olemisen tapaa esityksille. Työssä tutkin esitystä osana ihmisen arkea eli jokapäiväistä elämää. Tutkimuksen ytimessä on esitysmuoto, jossa tapahtuvat asiat eivät ole ennalta määrättyjä ja jossa ei ole lähtökohtaisesti esiintyjiä eikä katsojia. Pohdin, mitä arki esityksenä tarkoittaa ja miten se mahdollistuu esitysmuotona. Kyseenalaistan esityksiä määrittäviä, totuttuja sääntöjä ja rajoja. Haluan purkaa opinnäytetyössäni esityksen pois teatterisaleista ja siihen tavallisesti liittyvistä rooleista. Kysyn: Voiko arki sellaisenaan olla esitys? Mitä tarkoittaa, kun arkinen toiminta alkaa näyttäytyä voimakkaammin esityksenä tässä ja nyt?

Käytän opinnäytetyössäni käsitettä arki ja esitys laajemmassa merkityksessä kuin niitä on tavallisesti totuttu puhekielessä käyttämään. Arkea kuvatessa on otettava huomioon sen yhteys myös juhlaan ja muihin poikkeamiin arkisissa rutiineissa. Olen päätenyt käyttämään sanaa arki määrittäessäni ympäröivää todellisuutta tavanomaisesta näkökulmasta. Arki pitää tämän työn yhteydessä sisällään kaiken ympäröivän jokapäiväisen elämän.

Kysymys arjen ja esityksen suhteesta orgaanisena osana elämää on mielestäni oleellinen teatteri-ilmaisun ohjaajalle. Työnkuvaamme kuuluu usein ihmisten kohtaaminen ammattiteatterien ulkopuolella. Tämä tarkoittaa usein ihmisten kohtaamista heidän oman elämänsä lähtökohdista teatterin ja draaman keinoin. Esitys ei ole ainoastaan yksittäinen katsottu kokemus, vaan väline ihmisen ja arjen välillä väylänä toisen kohtaamiseen. Tässä työssä tutkitaan juuri yksilön ja tämän arjen välistä vuorovaikutusta esityksen muodossa. Ihmisen arki on oleellinen osa teatteri-ilmaisun ohjaajan työtä.

Draaman, teatterin ja esityksellisyyden suhdetta ihmisten arkeen ei voida tällä alalla ohittaa.

Jotta olen saanut käytännön materiaalia ajatteluni ympärille, olen esityksellistänyt oman arkeni opinnäytetyöni pohjaksi. Tammikuun 2013 aikana toteutin ja koin päivittäin esityksen nimellä *Tosi esitys*. Tosi esitys on esityssarja, joka pitää sisällään 31 ennalta määräämätöntä viiden minuutin esitystä. Tätä kokeilua tulen kuljettamaan esimerkkinä työssäni jokaisessa kappaleessa. Kuvaan tarkemmin kokeiluni lähtökohtia ja kokonaisuutta luvussa 2. Luvussa 3 käsittelen Tosi esitystä näyttämön ja vaihtuvien roolien näkökulmasta. Esityksen suhdetta arkeen laajemmassa kontekstissa käsittelen luvussa 4. Oman kokemukseni lisäksi olen tutkinut kirjallisuutta taidefilosofian, performanssitaitteen ja nykyteatterin alueelta.

Yllämainitun materiaalin lisäksi merkittävässä osassa ajatteluni taustalla ovat kokemukseni Todellisuuden tutkimuskeskuksessa (TTK). TTK on helsinkiläinen ryhmä esitystaiteen ammattilaisia. Toiminnan perusideologiaan kuuluu todellisuuden havainnointi esityksen keinoin, sekä ympäröivän todellisuuden uudistaminen ja tutkiminen. Aloitin työharjoittelun TTK:ssa syksyllä 2012. Tipahdin tuolloin esitystaiteen kentälle, jossa arkisten asioiden näyttäytyminen esityksenä on monen teoksen lähtökohtana ja perustana. Työharjoitteluni piti sisällään paljon pohdintaa aiheesta, josta nyt kirjoitan, vaikkakaan opinnäytetyöni ei käsittele varsinaisesti toteutunutta harjoittelua. TTK:n toiminta itsessään ja siellä työskentelevät ihmiset ovat inspiroineet minua monella tapaa haastamaan sen, mitä esitys on sekä miten ja mihin tarkoitukseen esityksiä voidaan tehdä.

2 Tammikuu on *Tosi esitys*

2.1 Elämän jäljittelyä

On vuosi 2013, tammikuu, kun istun Todellisuuden tutkimuskeskuksen harjoitussalissa ja odotan erään hankkeen palaverin alkamista. Hankkeessa tutkimme todellisuutta yhdessä lasten ja nuorten kanssa esitystaiteen keinoin. Esitysten tekeminen ei tässä yhteydessä tarkoita näytelmän valmistumista, ei ohjaajia, näyttelijöitä tai katsojia. Ja vaikka se jossain vaiheessa jotakin näistä asioista tarkoittaisikin, se tapahtuisi omilla ehdoillaan, ei lähtökohtana tekemiselle. Esitys voisi tässä yhteydessä olla esimerkiksi se, että istumme ostoskeskuksessa ja katsomme ohi kulkevia ihmisiä esityksenä. Harjoitustilan vieressä on toinen tila, myöskin siellä joku harjoittelee esitystä. Sieltä kuuluu huutoa, musiikkia ja laulua. Siellä joku lyö jotakuta ja eläytyy voimakkaasti johonkin rooliin, arvelen. Minua hymyilyttää. Myös muita huvittaa. Yksi sanoo ääneen jotakin mitä ajattelen: ”Hetkittäin sitä vaan tajuaa, kuinka kauaksi sitä onkaan ajautunut tosta teatterin tekemisestä...”

Siinä minä istun. Pohdin hyvin minimalistisia esityksiä, sellaisia joiden kutsuminen esitykseksi olisi monen mielestä kyseenalaista. Mietin esityksiä, joita voi katsoa omasta ikkunasta ulos. Olen tekemisissä sellaisen esitystaiteen kanssa, jonka olemassaolon joudun hetkittäin itsekin kyseenalaistamaan. Katsoessani ulos ikkunasta toivon näkeväni esityksessä enemmän elämää ja kaiken aikaa pohdintani taustalla kuuluu kaikenlaista elämää jäljittelevää elämöintiä.

Seison tutkimukseni kanssa melko traditionaalisen draamateatterin ja performanssitai-
teesta impulsseja saaneen nykyteatterin vuoropuhelussa. Olen kiinnostunut tutkimaan sitä, mitä esitys on ja mitä se ei ole, koska rajat tuntuvat olevan hyvin häilyvät niin teatteri-ilmaisun ohjaajan arjessa kuin yleisessä teatterikeskustelussakin:

Työ esityksen rajojen parissa on välttämätöntä. Jos haluamme ymmärtää teatteria ja esitystaidetta – niiden niin sanottua ontologiaa eli olemisen tapaa – meidän on pohdiskeltava, miten esitys maailmaan asettuu. Jos pyrkimyksenämme on käsittää ja jopa saada aikaan muutoksia esityskäsitteissämme, yksi olennaisimmista aiheista on juuri esityksen rajojen punninta ja siirtely. (Hotinen 2002, 231.)

Tutkimukseni on osa keskustelua, jossa pyritään ymmärtämään esitystaiteen olemisen tapaa. Kuten yllä ohjaaja/dramaturgi Juha- Pekka Hotinen kuvaa, on rajojen tutkiminen tässä yhteydessä välttämätöntä, vaikkakin rajat kaikkoavat sitä mukaa kun niihin törmätään. Kuitenkin näiden rajojen tavoittelu on itselleni tekijänä sekä yleisen keskustelun kannalta mielenkiintoista.

Taustani teatterin tekemiseen on draamateatterissa. Ennen opintojani Metropoliasa opiskelin fyysistä teatteria Tanskassa vuonna 2008 ja vuonna 2007 tein työharjoittelun nuorten teatterityöpajassa Tampereella. Vaikka molemmat kokemukset olivat ehkä aavistuksen verran draamateatterin marginaalissa, niissä ei kyseenalaistettu perinteisiä teatterialan rooleja eikä sitä, missä ja millä ehdoilla esitykset tapahtuvat. Esiintyjä pysyi lavalla, katsoja katsomossa, ja ohjaaja vaikenä esitysten aikana kuten katsojatkin. Myöhemmin opintojeni edetessä kohti teatteri-ilmaisun ohjaajaksi huomasin ajattelussani muutoksia. Draama alkoi näyttäytyä mahdollisuutena vuorovaikutukseen, ei ainoastaan teatterin penkiltä katsottuna. Ajatukseni draaman ja teatterin voimasta vaikuttaa tekijäänsä ja kokijaansa alkoi tuntua voimakkaammalta kuin pelkkä katsomiskokemus teatterin penkiltä koettuna.

Minulle voimakkaimmat esityselämykset ovat olleet ne, joissa olen saanut olla aktiivisena osana esitystapahtumaa. Mielenkiintoista tällaisissa esityksissä on ollut se, että oma elämä ja kokemuspohja ovat saaneet olla osa esityksen materiaalia. Tällaisina esitystaiteen muotoina mainittakoon tarinateatteri sekä forumteatteri, joissa katsojalla on merkittävä rooli materiaalin tuottamisessa. Näissäkin tapauksissa oma elämä on kuitenkin astunut tekijöiden määrittelemään tilaan. Teatteri tai draama sellaisenaan eivät ole tulleet osaksi arkea, vaan kokemus on ollut päinvastainen. Arki on astunut teatteriin, mutta karkeasti sanottuna teatteri ei ole astunut arkeen. Toki on otettava huomioon, että esitysten vaikutukset ovat saattaneet kantautua arkisiin tilanteisiin, mutta tässä yhteydessä tarkoitan puhtaasti esitysten tapahtumista arjessa. Näissä edellä mainituissa esitysmuodoissa (tarinateatteri/forumteatteri) oma elämä ja arki ovat ikään kuin vierailleet esityksissä, mutta esitykset eivät ole vierailleet arjessa. Ajatukset johtivat lopulta kiinnostumaan siitä, mitä olisi tuoda esityksellisiä tekniikoita ja harjoitteita omaan arkeen. Näin esitykset voisivat tapahtua täysin omilla ehdoilla ja mikä parasta, maksutta. Kiinnostuin ajatuksesta tehdä esityksiä milloin ja missä tahansa riippumattomana resursseista ja muista tekijöistä. Nämä pohdinnat ovat opinnäytetyöni lähtökohтия. Seuraavaksi käyn tarkemmin läpi sitä, kuinka lopulta päädyin esityksellistämään oman arkeni ja mitä se käytännössä tarkoitti.

2.2 Raamit

Päädyn tutkimaan arjen esityksellistämistä omassa elämässäni käytännössä, jotta alkaisin ymmärtää aihetta omakohtaisten kokemusten pohjalta. Ainoastaan kirjallisen aineiston hyödyntäminen tämän työn kohdalla tuntui lähes mahdottomalta. Kirjallisuutta arjen esityksellistämisestä on melko vähän, ja alkuun alan kirjallisuus tuntui vaikeaselkoiselta. Omakohtaiset kokemukset auttoivat ymmärtämään paikoin filosofisia ja vaikeaselkoisia tekstejä siitä, mitä esitys on ja mitä esitys voisi olla arjessa. Laittamalla oman arkeni alttiiksi toistuville esityksille sain kokemuspohjaa aikoja sitten virinneille ajatuksilleni. Opinnäytetyöni on monimuototyö, joka pitää sisällään alan kirjallisuuden ja omien muistiinpanojen lisäksi esityskokeilun ”Tosi esitys”, jossa esityksellistin hetkiä omassa arjessa. Esityksiä oli yhteensä 31, ja ne toteutuivat tammikuun 2013 aikana. Jokainen tammikuun päivä sisälsi yhden 5 minuuttia kestäneen esityksen, josta pidin esityspäiväkirjaa. Esitykset alkoivat pääsääntöisesti puhelimeni herätyskellon soidessa klo 12.00 tai 20.00.

Aluksi kutsuin esityksiä pelkästään ”esityksiksi”. Annoin näille määrätyille ajankohdille otsikoksi esityksen ja halusin nähdä, mitä alkaisi tapahtua ilman sen tiukempaa rajausta tai ohjeistusta. Tällä yksinkertaisella ohjeistuksella halusin antaa tapahtuville asioille tilaa. Tiukempi rajaus tehtävänannossa olisi voinut kaventaa esityksissä tapahtuneita asioita. Halusin tutkia sitä, mitä esitys alkaisi minulle näissä tilanteissa tarkoittaa ja minkälaiseen toimintaan se voisi johtaa. Lopulta nämä yksittäiset esitykset alkoivat muodostaa kokonaisuutta, jonka nimesin myöhemmin Tosi esitykseksi. Tosi esitys on esityssarja, joka pitää sisällään kaikki tammikuun esitykset.

Pyrin häivyttämään tehtävänannossa myös valmistautumisen esityksiin. Vaikka yleisesti ottaen odotus ja valmistautuminen esityksen alkuun on merkittävää esityksen rakentamisen kannalta, jätin sen tehtävänannon ulkopuolelle. Päädyn ratkaisuun, koska halusin esitysten tapahtuvan yllättävissäkin käännteissä arkisissa ympäristöissä. Esitykset alkoivat herätyskellon soidessa, millä pyrin osaltaan häivyttämään valmistautumista ja ennakoivaa suhtautumista. Tämä ei kuitenkaan täysin poistanut valmistautumisen läsnäoloa esityshetkissä. Kun esitys alkoi, kävi usein niin, että alku piti sisällään pienen odotuksen hetken, jonka aikana tunnustelin ympäristöä ja odotin impulssia, johon tarttua. Näin ollen valmistautuminen tuli osaksi esitystä, vaikka en antanut sille varsinaista tilaa ennen esityksen alkua.

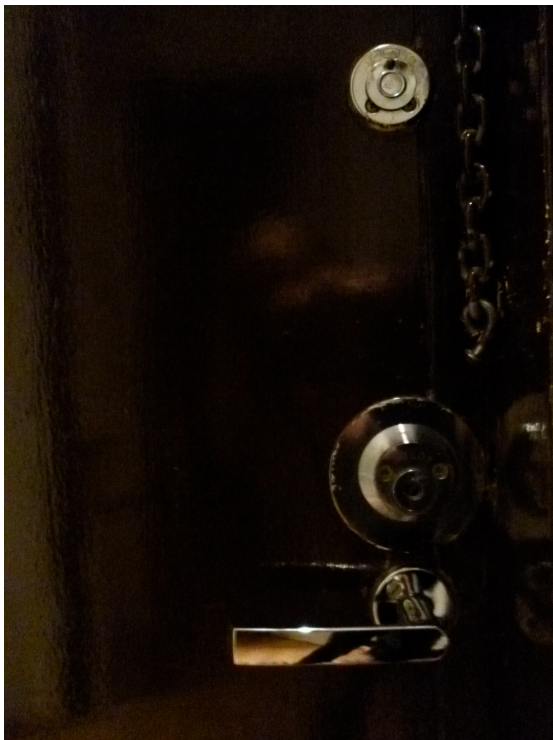
Koska halusin säilyttää mainitsemani yllättävät tilanteet esityksissä, esityspaikat eivät olleet ennalta määrättyjä, eivätkä myöskään niissä tapahtuvat asiat. Toisinaan istuin bussissa ja joskus uimahallin yleisessä saunassa. Joskus vain katselin esitysten aikana ympärilläni tapahtuvia asioita, joskus toimin aktiivisempänä osana esitystäni. Ainoa yhdistävä tekijä oli kellonaika ja tuon viisiminuuttisen määrittäminen esitykseksi. Päädyin 5 minuutin keston hyvin intuitiivisesti. Ajattelin, että esitysten tulisi olla tarpeeksi lyhyitä, jotta ne voisivat tapahtua tilanteesta riippumatta. Toisaalta ajattelin, että niiden tulisi olla tarpeeksi pitkiä, jotta niihin ehtisi pysähtyä. Suhteellisen lyhyt kesto oli tärkeä myös siksi, että pystyin selkeästi määrittelemään esityksen alun ja lopun. Näin pystyin tarkastelemaan niitä tarkemmin myös yksittäisinä kokonaisuuksina eli kokemuksina.

Myös esitysaika määrittyi nopeasti ja intuitiivisesti. Valitsin ensisijaiseksi esitysaikaksi klo 12.00 ja vaihtoehtoiseksi klo 20.00. Ensisijainen kellonaika oli ajateltu niin, että klo 12.00 olen usein liikkeellä kotini ulkopuolella ja vaihtuvissa tilanteissa viikonpäivästä riippuen. Vaihtoehtoinen esitysaika oli niitä tilanteita varten jolloin syystä tai toisesta en toteuttanut aamupäivän esitysaikaa. Tällaisia syitä saattoivat olla esimerkiksi jokin myös toista ihmistä koskeva henkilökohtainen tilanne, jonka en halunnut päätyvän opinnäytetyöni materiaaliksi, tai palaveri, jonka aikana tuntui mahdottomalta irrottautua esitykselliseen ajatteluun ja toimintaan. Jälkikäteen ajatellen toistuva esitysaika ei ollut paras mahdollinen vaihtoehto esitykselle, jossa haluttiin tutkia esitystä tilanteesta riippumatta. Toistuva aika aiheutti sen, että osasin jollain tasolla odottaa esitystä, vaikka pyrinkin ennakoimattomuuteen suhteessa päivittäisiin esityksiin.

Asensin puhelimeeni herätyksen jokaiselle päivälle tammikuun ajaksi ilmoittamaan esitysten alusta ja lopusta. Vanha puhelimeni ei kuitenkaan ollut tässä tehtävässä pettämätön. Herätykset toimivat tammikuun aikana satunnaisesti ja väliin saan muistutuksia esityksistä vielä kuukausia Tosi esityksen jälkeenkin. Tosi esityksen edetessä osasin kuitenkin odottaa esityksiä määrättyinä aikana ja useat Tosi esitykset toteutuivat ajallaan ilman herätyskelloakin. Muutaman esityksen unohdin, kun herätys ei toiminut. Laskin unohtuneet esitykset kuitenkin mukaan kokonaisuuteen ja kirjasin ajatuksia unohtuneista esityksistä esityspäiväkirjaan ylös. Nämä muutamat unohdukset toivat pohdittavakseni filosofisen kysymyksen esimerkiksi siitä oliko päivän esitys toteutunut, kun en ollut esityksen toteutuessa siitä tietoinen.

Ylöskirjaaminen muodostui myös tärkeäksi osaksi esityskokonaisuutta. Kirjasin jokaisesta esityksestä ylösnousseita asioita käsin vaaleanpunaiseen esityspäiväkirjaan. Myös ylöskirjaaminen toteutui muutoin vapailla ohjeilla. Pääsääntöisesti pyrin kuvaamaan tilanteet ja ajatukset ylös saman päivän aikana, mutta poikkeuksiakin oli. Joskus kirjaaminen tapahtui muutaman päivän viiveellä. Tekstien pituus vaihteli muutamasta sanasta muutamaan sivuun. Sisällöllisesti tekstit kuvasivat usein tapahtunutta sekä reflektoivat omaa elämääni suhteessa kokemaani. Loppua kohden osa kirjoittamastani alkoi muistuttaa yhä enemmän esitysanalyysia, kuin esimerkiksi oman elämän reflektointia. Sivut esityspäiväkirjassa olivat kokoa A5, joten edes pisimmät kuvailut eivät kuitenkaan olleet kovinkaan laajoja. Kuvasin asiat usein ytimekkäästi niin, että muistaisin tapahtumat ja ajatukset myöhempää tarkastelua varten.

2.2 Minimalistinen kokonaisuus

Kuvio 1. Tosi esitys 21.1.2013. (Kuva: Anniina Väisänen)

Olen tietokoneella, kun herätyskello soi ja esitys alkaa. Aistit aukeavat kohisten. Pian huone täyttyy äänistä, hajuista ja yksityiskohdista, joita en äsken huomannut. Keho on hälytystilassa, aivan kuten eläimellä vaaran uhatessa. Toisin kuin eläin vaarassa, minä olen itse aiheuttanut tämän

hälytystilan ja nautin sen aiheuttamasta jännityksestä. Hetken ajan olen kaikille ärsykeille altis, en ohita yksityiskohtia. Istun hiljaa paikoillani, tunnustelen ympäristöä ja odotan juuri tällä hetkellä oikealta tuntuvaa ärsykettä. Katselen ja odotan ryhti suorana, tunnen kuinka ryhdin oikaiseminen auttaa aistimaan voimakkaammin. Mietin peltohiiriä.

Kuulen rappukäytävästä ääniä. Nousen tietokoneen äärestä eteiseen, katson ovea ja kuuntelen. Joku puhuu käytävässä, mutta kaiku tekee sanoista puuroa. Pian äänet hiipuvat ja loppuvat kun joku sulkee oven. Tuijotan ovea. Katson kelloa. Esitystä on kulunut muutama minuutti, kun nappaan ovesta kuvan kameralla, jonka olen varannut lähelleni juuri näitä tilanteita varten. Saan ajatuksen, mutta mietin vielä mitä ajatuksella teen. Mietin seuraanko impulssia mennä rappukäytävään vai onko eteisessä vielä jotakin kokemisen arvoista. En uskalla mennä rappukäytävään, sovellan ideaa omien kykyjeni mukaiseksi.

Päädyn painamaan korvan ovea vasten. Kuuntelen rappukäytävää oven läpi, se humisee uhkaavasti, humina voimistuu. Pakotan pitämään korvani ovea vasten, kunnes en enää siedä jännitystä. Saan ajatuksen, että joku toinen on oven toisella puolella korva vasten ovea ja astun nopasti pois ovelta. Ehkä joku kuuntelee minua ja on juuri säikähtänyt ajatusta siitä, että oven toisella puolella on joku samanlaisessa asennossa kuuntelemassa ääniä oven läpi. Kokeilu saa hulluja sävyjä, ajattelen, ja jatkan innoissani juuri alkanutta leikkiä. Painan jälleen korvani ovea vasten ja kuuntelen huminaa, ajattelen jännittyneenä toisen korvaa oven toisella puolella. Mikä ihmeellinen humina, minkälainen pelottava, ihmeellinen maailma. Katson kelloa ja huomaan viisi minuuttia kestäneen esityksen päättyneen minuutti sitten. Poistun ovelta ja jatkan kirjoittamista koneella, eteinen ei ole ennallaan.

Kuvaus on esimerkki yhdestä kokonaisesta Tosi esitys -esityksestä päivältä 21.1.2013. Ylös kirjaamassani esimerkissä yhdistyvät monet tammikuun esityksissäni toistuvat asiat odotuksesta toimintaan. Se kuvaa esitystilannetta, jossa hyvin lyhyessä ajassa minimalistisen esitysmuodon sisällä voi tapahtua paljon yksilön näkökulmasta. Tällainen niukkuus ja pelkistäminen esitystaiteissa on osa postdraamallisen teatterin ilmiöitä, joita teatteriteoreetikko Hans- Thies Lehmann käsittelee teoksessaan *Draaman jälkeinen teatteri*. Todellisuuden mukaan tuleminen ja fiktiivisten kuvitelmiä poisjääminen

nykyteatterissa aiheuttaa toisinaan juuri niukkuutensa vuoksi närkästystä, ja tämän närkästymisen taustalla on pitkälti haluttomuus antautua uusille aistihavainnoille (Lehmann 2009, 175). Tosi esityksen rakenteellisessa ”niukkuudessa” piili sen sisällöllinen runsaus. Rakenne antoi tilaa arkisten asioiden ja tavallisesti huomaamattomien yksityiskohtien esiinnousulle. Monesti nämä huomaamattomat asiat vaativat toisenlaista arjesta poikkeavaa aistihavainnointia tullakseen huomatuiksi. Näistä aistihavainnoista mainittakoon kehon tuntemukset ja kuuloaistin terävöityminen. Viisi minuuttia kestäneet esitykset pitivät usein sisällään odotusta, ympäristön havainnointia ja tulkintaa sekä tavanomaisesta poikkeavaa toimintaa. Usein alku täyttyi odotuksista, jotka lopulta johtivat toimintaan ja erilaiseen tapaan havainnoida ympäröivää.

Seuraavaksi tulen kuvaamaa hiukan yksityiskohtaisemmin yllä kuvatun Tosi esityksen prosessia odotuksesta kohti toimintaa. Esityksen alussa ilma tiivistyy ja odotukset tulevasta kasvavat, olen perinteisemmässä merkityksessä katsoja, joka odottaa esityksen tapahtumista. Alan aistia ympäristöäni ja tutkin, mikä juuri tällä hetkellä siinä on kiinnostavaa. Kuten aikaisemmin mainitsen, odotus on merkittävä osa esityksen määrittämistä esitykseksi. Ja vaikka kokeilussani pyrin häivyttämään valmistautumisen miniiniinsä, tuli odotus usein toistuvaksi osaksi esityksen alkua. Odotus mahdollisti ympäristön tarkkailun toisenlaisen virittymisen kautta. Virittyminen tuli osaksi esitysten alkua. Virittyminen tuotti toimintaa ja aistihavaintojen herkistymistä esitysten sisällä.

Esitysten alussa havainnoin usein ympäristöä katsomalla ja kuuntelemalla. Ympäristön havainnoinnin aikana sain impulssin johon päätin reagoida tai olla reagoimatta. Tässä esimerkissä reagoin impulssiin fyysisellä toiminnalla. Joissain esityksissä reagoiminen tapahtui ajatusten tasolla. Impulssit johtivat ajatuksesta ja toiminnasta toiseen, kun leikin ympäröivän todellisuuden kanssa esitysten aikana. Ympäröivä arki avautui Tosi esityksessä näyttämönä ja minä itse seilasin tekijästä kokijaan ja katsojasta tekijään tällä arkisella näyttämöllä.

3 Tekijä *Tosi esityksen* näyttämöillä

3.1 Esitys määrittyy

Tosi esitys oli lähtökohdiltaan melko kaukana tavanomaisesta esityskokemuksesta. Tavanomaisella tarkoitan tässä yhteydessä draamateatteria. Esitykset eivät olleet ennalta suunniteltuja eikä niissä ollut varsinaisesti esiintyjä, jotka tekisivät näkyväksi ennalta määrättyä dramaturgiaa. Kuitenkin huomasin monesti ajattelevani perinteisempää dramaturgiaa ja teatterikäytäntöjä Tosi esityksen yhteydessä. Peilasin usein kokemaani teatteriesitysten totuttuihin käytäntöihin ja asetelmiin. Merkittävään asemaan tässä yhteydessä nousi ”näyttämön” ja ”katsojan” määrittäminen Tosi esityksessä. Tämän kappaleen yhteydessä tarkastelen Tosi esitystä näyttämön ja näyttämöllä toimivan henkilön näkökulmasta. Tulen aluksi kuvaamaan arkista tilannetta näyttämönä ja mitä se minussa esityksen kokijana aiheutti. Kappaleen lopuksi kuvaan Tosi esityksen synnyttämää tapaa olla katsojan sijaan tekijä tällä erityisellä näyttämöllä.

Alkuun haluan avata esitystä sanana. ”Esitys on sana joka on peräisin ikivanhasta sanasta *esi*, joka tarkoittaa suhteellista sijaintia, ts. edessä olemista johonkin toiseen verrattuna” (Laitinen 2011, 26). Suhteellisen sijainnin syntyminen vaatii kahden tai useamman asian määrittämistä suhteessa toisiinsa. Tosi esityksessä tämä alkoi avautua seuraavan ajatusketjun kautta. Kuka tai mikä on näyttämö, ja kuka tai mikä on se, jonka edessä tämä näyttämö avautuu. Kokeiluni yhteydessä ajattelen että edessä oleminen oli pääsääntöisesti ympäröivän todellisuuden rooli ja minä olin se jonka edessä esitys tapahtui. Tässä yhteydessä arki avautui edessäni näyttämönä. Tammikuun edessä myös kehossa ja mielessä tapahtuvat asiat alkoivat korostua. Arjen lisäksi myös mieli ja keho alkoivat näyttäytyä näyttämönä, joissa esitykset tapahtuivat, vaikkakin arkinen ympäristö toimi esityksille aina impulssina.

Mieli ja keho näyttämönä on nykyteatteriin liittyvä ilmiö, jossa korostetaan kokemuksellisuutta. Eero-Tapio Vuori on esitystaiteilija, joka on työskennellyt paljon ihmisten tajuntaa käsittelevien teosten parissa, joissa kokemuksellisuus on korostunut. Hän kuvaa kokemusesitystä esitysmuotona, joka haastaa perinteisen ajatuksen, jossa esitys on jotakin missä joku esiintyy. Kokemusesitys korostaa katsojan tajunnallista kehollista osaa esitystapahtumassa, jolloin katsojan mielestä, sekä kehosta tulee näyttämö. (Vuori 2008, 23.) Tosi esitys oli kokonaisuudessaan kokemusesitys, jossa näyttämön

vaihtuminen mielestä kehoon ja ympäröivään arkeen johtivat toisistaan erilaisiin esityskokemuksiin.

3.2 Mieli ja keho näyttämönä

Esitys tai taide yleensä on kokemus, joka tapahtuu teoksen ja ihmisen välillä. Tätä välimaastoa voidaan tarkastella myös mielessä ja ajatusten tasolla tapahtuvien asioiden näkökulmasta. Monesti se mitä teoksen ja ihmisen välillä syntyy on vuorovaikutus ja sen myötä tulkinta koetusta ja nähdystä. Teos toimii impulssina kuvittelulle ja merkityksille. Tätä vuorovaikutusta ja toimintaa teoksen ja ihmisen välillä voidaan ajatella psyykkisenä sekä fyysisenä leikkinä (Wilson 2003, 26). Kokeilussani teoksen virkaa toimitti myös itse ympäröivän todellisuuden ja ajatusteni välinen vuorovaikutus. Pelkääntään siis ympäröivä arki ei toiminut näyttämönä jossa esitykset tapahtuivat, vaan se oli jatkuvassa vuorovaikutuksessa ajatusteni kanssa. Arki toimi impulssina ajatusteni näyttämöllä tapahtuville asioille. Se mitä minun ja ympäröivän maailman välillä tapahtui oli esitys joka nostatti tulkintoja, merkityksiä ja merkkejä arjesta tutkittavakseni.

Kuvio 2. Tosi esitys 10.1.2013. (Kuva: Anniina Väisänen)

Olen eteisessä, välitilassa, katson peiliin, olen lähdössä. Olen ollut välitilassa jo pitkään. Kävelen kohti bussipysäkkiä, on kirpeä tammikuinen aamupäivä. Ajattelen että maailma on eheä. Esityksessä kaikella tulee olla merkityksensä kokonaisuudessa, mikään ei ole turhaa. Kaikella tulee olla merkitys. Olen orgaaninen osa esitystä, hengittävä, virtaava. (Väisänen, esityspäiväkirja 10.1.2013.)

Tämä on esimerkki yhden Tosi esityksen alusta, jossa kokemuksen tulkinta on merkittävässä asemassa. Mielen ja arjen välinen vuorovaikutus nousee esityksen asemaan minun ja ympäröivän maailman välille. Ympäröivä arki antaa impulssin, joka assosioituu mielessä tapahtuvaksi esitykseksi.

Kyseisen esityksen lopuksi päädyin linja-autopysäkille seisomaan. Pysäkillä seisominen ei ensisijaisesti tuntunut kovinkaan esitykselliseltä kokemukselta, mutta ohi kiitävät autot alkoivat kertoa minulle asioita itsestäni ja elämästä samalla tavalla, kuin eteinen oli näyttänyt välitilana. Aloin ruokkia ajatuksiani siinä hetkessä tapahtuvien asioiden avulla. Autot ajoivat ohitseni verkkaisesti ja kertoivat minun astuneen sivuun oman elämäni tapahtumista. Ajattelin ohi ajavia autoja elämänä, joka oli jättänyt minut ulkopuolelleen. Siinä seisoin ja ajattelin olevani ulkopuolinen osa omaa elämää. En usko, että ajatus olisi tullut juuri siinä hetkessä näkyväksi ellen olisi tietoisesti irrotanut kokemusta esityksen avulla merkitykselliseksi.

Toisinaan jokin esityshetken toiminta ei herättänyt varsinaisia mielenliikkeitä, jolloin näyttämön painopiste siirtyi voimakkaammin kehossa tapahtuviin asioihin. Tässä kohdalla haluan korostaa, että mieli ja keho toimivat näkemykseni mukaan symbioottisesti suhteessa toisiinsa. Tällä tavoin mieli ja keho toimivat myös Tosi esityksessä yhtenä näyttämönä, vaikkakin painopiste saattoi vaihdella ajatuksesta keholliseen tuntemukseen.

Esitys alkaa, käänän katseeni pois kirjasta kohti aurinkoa ja suljen silmäni. Esityksestä on tullut minulle irtiotto arkitodellisuudesta, jonkinlainen meditatiivinen hetki. Katselen aurinkoa silmäluomieni läpi. Nautin valosta joka tulvii silmäluomieni läpi aivoihin. Poikaystäväni puhuu, en ymmärrä tai en ainakaan muista mistä. Sanat tuntuvat merkityksettömiltä, on hyvä vain olla osa tätä kokonaisuutta (Väisänen, esityspäiväkirja 17.1.2013.)

Tämän esityksen aluksi suljin silmäni. Kokemuksen havainnointi kääntyi tällä teolla melko luontevasti kohti kehoa ja sen tuntemuksia. Näyttämön painopiste oli vahvasti kehon tuntemuksissa. Tämä ei kuitenkaan poissulkenut arkisten äänien, valon heijas-

tusten ja muun arkisen ympäristön kuten poikaystävän puheen osallisuutta esityksessä. Vaikka suljin silmäni, olin yhtä lailla vuorovaikutuksessa ympäröivään maailmaan, kuin esityksissä joissa pidin silmäni auki. Tosin vuorovaikutuksen kohteet muuttuivat radikaalisti. Kävin kehon mielessäni läpi ja pysähdyin kohtiin, jotka tuntuivat merkityksellisiltä. Pysähdyin rintakehään, koska tunsin siinä painetta. Kuuntelin ulkoa tulevaa autojen kohinaa ja mietin tuntemusta rintakehässä. Samanaikaisesti katselin luomieni läpi kohti ikkunaa ja aurinkoa. Poikaystäväni kysyi minulta jotain, mutta olin täysin uppoutunut osittain kehossani tapahtuvaan esitykseen enkä saanut selvää kysymyksestä. Koska tapahtumien keskiössä oli kehoni, tuntui mahdottomalta tulla tietoiseksi siitä, mitä hän oli minulle sanonut tai saatikka kyetä vastaamaan hänelle. Tutkin painetta ja huomasin sen muuttuneen paineesta rintakehää painavaksi tuntemukseksi. Palasin hetkestä virkistyneenä kirjojeni pariin.

3.3 Katsojasta tekijäksi

Tosi esityksen kulkua kohti tammikuun loppua leimaa voimakkaasti roolimutokset. Vaikka tehtävänanto säilyi alusta loppuun samana, jouduin kyseenalaistamaan roolini esityksissä useaan otteeseen matkan varrella. Näihin roolimutoksiin vaikuttivat vahvasti erilaisten näyttämöiden tunnistaminen ja toiminnan näkökulma. Tässä kappaleessa tullaan kuvaamaan tätä matkaa katsojasta kokijaksi ja aina tekijäksi asti.

Olen valitsemassa turhia vaatteita vaatteidenvaihtokesteille makuuhuoneessa. Istun lattialla vaatekaapin edessä, kun huomaan esityksen alkavan. Katselen hetken ympärilleni, taannun ja odotan, että ympärilläni alkaa tapahtua, että vaatteet ympärilläni alkaisivat kertoa jotakin tästä todellisuudesta, että elokuvallinen musiikki alkaisi soida taustalla. Vaatteet lojuvat ympärilläni isoina kasoina. (Väisänen, esityspäiväkirja 4.1.2013.)

Edellä lainattu päiväkirjamerkintä Tosi esityksestä on yksi ensimmäisistä kokeilujaksoni ajalta. Se muistuttaa alkuun melko tavallista katsojan kokemusta esimerkiksi teatteriin astuessa. Katsoja istuu teatterin pehmustetulle penkille ja saa nähtäväkseen jonkun toisen tulkitseman todellisuuden, fiktiivisen todellisuuden, joka kylläkin heijastelee tätä maailmaa. Käsikirjoittaja, ohjaaja, näyttelijät sekä muu työryhmä ovat katselleet ympäröivää maailmaa ja poimineet sieltä havaintoja ja tehneet ne muille näkyviksi. Näemme toisen tekemän tulkinnan maailmasta jossa elämme ja heijastamme sen sitten omaamme. Katsoja istuu ja osallistuu melko passiivisesti näyttämön tapahtumiin. Suurinta toiminnallista osallisuutta katsoja saa perinteisesti aplodien yhteydessä.

Alussa tarkastelin ympäristöäni hyvin vahvasti katsojan roolista. Annoin tilaa esteettisille kokemuksille näköaistimusta korostaen. Katselin hiljaa, kuinka puut huojuivat, miten ihmiset kulkivat päämäärätietoisesti ties minne ja olivat tietämättömiä siitä, että he olivat hallitseva osa esitystäni. Lähtökohtaisesti tämä katsova sekä odottava tapa tulee teatterin traditiosta, siitä mitä draamateatteri pääsääntöisesti tänä päivänä on eli esteettinen katsottu kokemus.

Kokeilun edetessä turhauduin pysähtyneeseen tuijotteluun ja lopulta halusin olla yhä enemmän toimiva ja aktiivinen osa elämäni arkisissa esityksissä. Esityspäiväkirjaani kirjoitin noihin aikoihin seuraavasti: ”Tahdon, että tämä kokeilu mahdollistaa jotakin. Se että jatkan normaalia askartelua ei tunnu miltään eikä missään. Muutoksen jano!” (Väisänen, esityspäiväkirja 21.1.2013.) Tämän ajatuksen tunnistettuani jouduin käymään läpi oliko toimintaan tarttuminen tehtävänantoni mukaista. Minulla oli ollut vahva kuva siitä, mitä esityksen tuli olla. Olin silloin vielä tuntemattomasta syystä ajatellut olennaiseksi sen, että mitään sen kummempaa ei tarvitsisi tapahtua, jotta esityksen kokeminen mahdollistuisi. Joskus se toimi ja antoikin mahdollisuuden esityksen toteutumiseen. Mitä pidemmälle kokeilussani menin sitä vakuuttuneemmin kuitenkin kyseenalaistin omat lähtöajatukseni. Lopulta en nähnyt mitään syytä olla tarttumatta impulsseihin, joita ympäristöni jatkuvasti tarjosi. Ryhdyin aktiiviseksi osaksi ympäröivää arkeani esitysten aikana. Juuri siitä esityssarjassa lopulta olikin kyse. Lopulta oivalsin nyt itsestään selvältä tuntuvan asian. Esitykset ovat toimintaa ja parhaimmillaan mahdollistavat muutokseen johtavaa toimintaa ihmisen arjessa. Koska esitykset olivat lähtökohtaisesti itseäni varten, en nähnyt lopulta syytä olla tekemättä niitä asioita, joita sillä hetkellä tarvitsin. Tuolloin katsojan kokemus alkoi limittyä voimakkaammin kokemuksellisuuteen eli katsojasta tekijäksi.

Katsominen on yksi merkittävä kokemuksen muoto enkä pidä sitä vähäpätöisempänä, kuin muita aistiemme tuomia mahdollisuuksia havainnoida ympäröivää maailmaa. Esityskokemuksen rajaaminen kuitenkin pelkäksi katsomiskokemukseksi on mielestäni kykyjemme aliarvioimista. Kun esityskokemukset Tosi esityksessä kasvoivat turhauduin rajaukseen, jossa olin jossain määrin määritellyt roolini katsojaksi tai korkeintaan kokonaisvaltaisemmin havainnoivaksi kokijaksi. Alla kuvaus päiväkirjasta, joka on loppukuun esityksestä, jossa otan impulssin vastaan ja ryhdyn toimintaan joka taas muokkaa ympäröivää arkeani ja suhdettani siihen.

Olen kasvot vasten ikkunaa, minulla on peili toisessa kädessä. Jään tuijottamaan itseäni peilistä. Mitä kauemmin katson sitä pahemmalta peilistä takaisin tuijottavat kasvot alkavat näyttää. Entä jos katsoisin niin kauan että en enää muistuttaisi mitään? Hermostun kasvoihin ja ohjaan peilin kohti kattoa. Näin tehdään lapsena. Kävelen hitaasti huoneen halki peili kattoon suunnattuna. Ohitan lampun, siinä kohtaa täytyy nostaa vähän jalkaa ettei kompastu. Otan siitä kuvan, katselen lampunvarjostimen sisään. Kävelen seinällä roikkuvan peilin eteen. Suuntaan pienen peilin kohti isoa peiliä ja näen äärettömän määrän pieniä kuvia minusta. Kuvat muodostavat äärettömän peilitunnelin. (Väisänen, esityspäiväkirja 26.1.2013.)

Useissa loppukuun esityksissä alkoi toistua kaava, jossa aluksi katsoin ja katsominen johti ajatukseen ja lopulta toimintaan. Tosi esitys vastasi toiminnan nälkään, jonka arvelen olevan yleinen tarve arjen rutiinien keskellä, mutta jonka toteutumiseen olemme rakentaneet paljon esteitä. Näistä esteistä mainittakoon kiire ja niin kutsutut velvollisuudet, joita käsittelen enemmän kappaleessa 4. Tärkeään rooliin Tosi esityksessä nousivat myös tuntemukset ja muut aistihavainnot, jotka nekin aiheuttivat erilaista toimintaa arjessani. Esitys vaatii vastaanottajan ollakseen olemassa. Jotta jokin todellisuus, fiktiiviseksi koettu tai ei, näyttäytyisi esityksenä se vaatii henkilön, joka asettuu katsojan tai tässä tapauksessa kokijan rooliin. Olkoonkin katsoja sitten esiintyjä tai tekijä itse kuten lopulta Tosi esityksessäkin roolien sekoittuminen toteutui.

Kun kokeiluni aikana tulin tietoiseksi erilaisista näyttämöistä, roolien kirjo laajeni. Kun arki ikkunan takana avautui näyttämönä, tunnistin itsessäni enemmän katsojan roolin sen perinteisemmissä merkityksissä. Kun taas jokin kehollinen tuntemus oli hallitsevana osana esitystä, kokijuuteni korostui katsojan roolin sijaan.

Pian kokonaisvaltaisempi kokeminen muutti myös tapaani olla suhteessa ympäröivään arkeen esitysten yhteydessä. En ainoastaan aistinut kaikilla kehon osillani, vaan aloin tuottamaan materiaalia, johon voisin reagoida erilaisin odottamattomin tuntemuksien ja aistihavaintojen kautta. Näin minusta tuli katsojan ja kokijan lisäksi tekijä. Aloin tehdä itselleni jotakin kokemuksellista antamalla jostakin aistihavainnon impulssista itselleni tehtävän. Kaikki tarvittava materiaali oli aina paikasta riippumatta ympärilläni. Se että kuulin jonkun äänen aiheutti impulssin tehtävänantoon, esimerkiksi ”ajattele että ääni on päänsisäinen”, tai ”mene mahdollisimman lähelle äänen lähdeä ja kuuntele”. Tehtävä johti aina kokemuksen kautta taas uuteen tilanteeseen ja uudensuuntaisiin tehtäviin. Näin seilasin katsojasta kokijaksi sekä kaiken aikaa toimin tekijänä, joka teki esityksiä limittäin ja samanaikaisesti.

Tekijän roolin näen tässä yhteydessä alleen katsojan, esiintyjän kuin kokijankin roolit kattavana sanana. Tekijä, joka toimii esityksen katsoja- kokijana sekä tekijä, joka käyttää itseään esiintyjänä on osa roolien sekoittumista, joka on nähtävissä nykyteatterin erilaisissa muodoissa (Arlander 2010, 95). Lopulta näitä esityksiä kokiessani ja tehdesäni julkisesti sain kannettavakseni myös esiintyjän roolin sen perinteisemmässä merkityksessä. Ja tämänkin esiintyvemmän roolin ajattelen tekijän yhtenä alaroolina. Vaikka mitään sen fiktiivisempää roolia tai tavallisesta radikaalisti poikkeavaa ei syntynyt, koin usein olemukseni muuttuvan juuri sen verran poikkeavaksi, että se kiinnitti muihin huomiota. Tulin tietoisemmaksi muista ihmisistä esitysten aikana ja toimiessani esityksissä muista tuli katsojiani, minusta heille ja ennen kaikkea itselleni esiintyvä tekijä.

Nousen juuri uima-altaasta. Kävelen kohti pukuhuoneita hyvin hitaasti. Ihmiset tuntuvat jäävän katsomaan minua. Katselen ympäristöäni, tarkkailen sitä, ehkä se ja hidas askellus on jo tarpeeksi poikkeavaa ja saa ihmiset kiinnittämään huomion. Pienillä ajatuksen muutoksilla koko olemus voi muuttua, jopa toisia häiritseväksi tai hämmentäväksi, ehkä kiinnostavaksikin. (Väisänen, esityspäiväkirja 11.1.2013.)

4 Arjen esityksellistäminen

4.1 Arkiset kokemukset esityksenä

Kadulla kulkee ihmisiä. Sade tekee heidän ponnisteluistaan kauniita. Keskityn heidän kasvoihinsa. Kivenkoviin, rentoutuneisiin, nauraviin, epäluuloisiin, väsyneisiin, kiireisiin, odottaviin, keskusteleviin, rakastuneisiin, miettiviin, humaltuneisiin, vihaisiin, pelokkaisiin, salaperäisiin ja viattomiin kasvoihin. Näky koskettaa minua. Tässähän näkyy koko inhimillisen olemassaolon kirjo. Alan miettiä, katso taanko teatterissa ihan väärään suuntaan? Pitäisikö sen sijaan, että katsotaan todellisuudesta teatteria, katsoa ulos teatterista todellisuutta. Häkellyn. Mitä se tarkoittaisi? (Vuori 2008, 21.)

Eero-Tapio Vuori kuvaa yllä lähtöajatuksiaan Todellisuuden tutkimuskeskuksen perustamiselle. Ajatus ”katsoa ulos teatterista todellisuutta” on inspiroiva ja myös oman ajatteluni ja opinnäytetyöni taustalla. Meitä ympäröivä arki, jokapäiväinen, pitää sisällään uskomattomia asioita ja mahdollisuuksia joilta usein suljemme silmämme.

Susanna Pettersson on kirjoittanut taiteen yhteydestä arkisiin kokemuksiin seuraavasti: ”Arjen valinnat vaikuttavat olennaisella tavalla hyvinvointiimme. Kuitenkin elämyksistä puhuttaessa katse kääntyy aina arkea suurempien kokemusten pariin: esimerkiksi teatteriin, korkeakirjallisuuteen, taiteeseen ja huippuarkkitehtuuriin” (Pettersson, Taide 2013, 59.) Esitykset arjessamme ovat osa tapaamme hahmottaa ympäröivää maailmaa. Meidän ei välttämättä tarvitse lähteä korkeakulttuurin pariin saavuttaaksemme elämyksiä tai yleviä olotiloja. Suurimmat elämykseni elämässä ovat taatusti tapahtuneet gallerioiden ja teatterisalien ulkopuolella, ne tapahtuvat kaiken aikaa ympärilläni. Miksi emme siis suuntaisi näyttämöä tietoisesti kohti ympäröivää todellisuutta ja arkea?

Aina voimamme ja halumme eivät riitä vuorovaikutukseen ympäristömme kanssa, mutta vastaanottamista voi harjoittaa siinä missä muutakin ajattelua. Arkisten asioiden esityksellistäminen on väylä ihmisen ja arjen välille. Esityksellistäminen on väylä tietoisesti ja tiedostamattomasti haluttuihin muutoksiin omassa elämässä. Näin tapahtui myös omalla kohdallani. Arjen esityksellistäminen aiheutti kahdenlaista muutosta ja olemisen tapaa arjessa. Esitykset tuottivat sekä toimintaa, että pysähtymistä. Toiminta ja pysähtyminen mahdollistuivat asioiden tullessa näkyväksi esitysten muodossa.

4.2 Pysähtyminen

Kuvio 3. Tosi esitys 18.1.2013. (Kuva: Anniina Väisänen)

Aurinko paistaa kirkkaan valkoiselle hangelle. Katselen sitä suurten ikkunoiden läpi. Lasin lisäksi välissämme on suuri kasvi jonka nimeä en saa päähäni. Se on viidakko ja ainoastaan lasi erottaa sen hyvin vieraasta ympäristöstä, lumesta ja jäästä. Kasvi näyttää kuitenkin hyvinvoivalta, voimakkaalta. Talvi on pysähtymistä. Katselen ulos ja ajattelen pysähtymistä. Varjot makaavat hangella, kimaltelevat hiukkaset verhoavat kaikkea mihin auringonsäteet yltävät, tässä on jotain tuttua. Muutamat ihmiset liikkuvat horisontissa ja hekin näyttävät pysähtyneen. Maailma on kaunis. Hetki on meditatiivinen, mitään ei tapahdu ja samalla tapahtuu kaikki mitä maailmassa on ja ei ole mahdollista. (Väisänen, esityspäiväkirja 18.1.2013.)

Pysähtymisellä en tarkoita tässä yhteydessä staattista pysähtymistä, vaan ennemminkin meditatiivisen virtavaa olotilaa. Esitykset antoivat päivän sisällä viiden minuutin hetken pysähtyä kokemaan ohittamisen ja suorittamisen sijaan. ”Taiteen merkityksen tavoittamiseen tarvitaan aina jossain muodossa syventyvää keskittyneisyyttä, arkisen kokemusvirran keskeyttämistä” (Santavuori 2008, 75). Esitys toimi kokeilussani pysäyttäjänä ja tietyssä valossa se oli esityksen tärkein rooli. Pysähtymisen jälkeen arki avautui itsestään tuottaen tulkintaa ja uudenlaista näkemystä.

Olemme rakentaneet useita esteitä tämänkaltaisen pysähtymisen ympärille. Kuvittelemme, että meillä ei ole aikaa pysähtyä jonkin asian äärelle. Usein saatamme myös arvottaa päivän sisällään pitämiä kokemuksia ja ohitamme tästä syystä jonkin vähäpätöisemmältä tuntuvan asian. Toisaalta se on tilanteesta riippuen joskus myös perusteltua. Kun teen töitä, ei seiiniin tuijottelu välttämättä tunnu järkevältä. Kuitenkin juuri yksityiskohdat ja niiden äärelle pysähtyminen saattavat avata aivan uudenlaisen näkökulman omaan arkeemme. Nämä ohi kiitävät mahdollisuudet ja yksityiskohdat ovat hetkiä jotka tapahtuvat tässä ja nyt. Hetken hyväksyminen ja hetkeen tarttuminen näyttävät kuitenkin olevan arjessamme pelkkää sanahelinää:

Meillä on selvästi vaikeuksia hahmottaa sitä missä oikein olemme ja keitä olemme? Usein minulla on sellainen olo, että emme enää näe todellisuutta, että se pakenee meiltä, tai oikeastaan että me olemme itse maanpöydässä. Emme *osaa enää olla* sen kanssa mikä on – tässä ja nyt – koska olemme koko ajan jossain toisaalla. (Vuori 2008, 21.)

Emme osaa nauttia siitä mitä meillä on ympärillämme nyt ja tässä. Me pakenemme hetkeä toisaalle. Kiinnittyminen yksityiskohtiin kokemusten valtavassa virrassa on mielestäni avain asemassa suhteessa todellisuuden hahmottumisen kanssa. Sen sijaan, että yritämme ymmärtää todellisuutta katsomalla kohti avaruuden seinämää voisimme katsoa ikkunasta ulos ja kiinnittyä siihen, mikä on tässä ja nyt. Esitys arjessa voi olla tätä kaivattua liimaa ihmisen ja arjen välillä. Pienet hetket pitävät kokemukseni mukaan saman määrän informaatiota, kuin suuret kokonaisuudet elämässämme. Harvoin pysähdymme ja otamme hetkien tuottaman informaation vastaan. Juuri pienissä arjen hetkissä tehdyt valinnat vaikuttavat kokonaisvaltaisesti elämäämme. Kaikessa minimalistisuudessaan Tosi esitys nosti näitä pieniä hetkiä näkyviksi, kun annoin itselleni mahdollisuuden pysähtyä niiden äärelle. Näillä hetkillä en tarkoita mullistavia ajattelun tai näkemyksen muutoksia, mutta en myöskään vähättele niiden merkitystä. Jokin minimalistinenkin muutos hetkessä vaikkapa se että kävelen tavallista hitaammin suojatien yli voi olla hyvinkin merkityksellistä. Sitä ei voida etukäteen tietää ja siksi täytyykin rohkeasti tarttua impulsseihin tässä ja nyt.

4.3 Esitys nostaa arjen näkyväksi

Esitys on jonkin materiaalin leikkaamista paloiksi ja nostamista tärkeimmäksi koetut asiat esille sopivissa suhteissa toisiinsa nähden. Teemme jatkuvasti tämänkaltaista dramaturgiaa oman elämämme aineistosta. Me asetamme automaattisesti jatkuvaa

ärsyketulvaa järjestykseen. Esitys on tapamme hahmottaa ympäröivää todellisuutta ja rakentaa palasista kokonaisuus jota omaksi elämäksemme kutsumme. (Wilson 2003, 29.) Emme ole kykeneviä havainnoimaan kaikkea ympärillämme tapahtuvaa eikä se olisi edes tarkoituksenmukaista. Se mitä arjen tietoinen esityksellistäminen tuo on esimerkiksi itsestäänselvyyksien kyseenalaistaminen ja yksityiskohtien esiin nostaminen. Nämä mahdollistavat oman elämämmme tarkastelun uudessa ehkä jopa mielekkäämmässä valossa. Ne haastavat tarttumaan hetkeen ja toimimaan vaihtoehtoisella tavalla.

Toimimme arkisessa ympäristössä sulkien kokemuksellisuuden käytännöllisen toiminnan ulkopuolelle. Teemme asioita siksi, että meidän täytyy ja koska se on järkevää. Teemme tämän usein ilman kyseenalaistuksia. Harvoin pysähdymme ihaillemaan hetken estetiikkaa ilman järkeviä selityksiä. John Dewey on taiteenalan teoreetikko, joka on tutkinut taidetta kokemuksena. Hän nostaa vahvasti esiin taiteen merkityksen ja läsnäolon arkisissa tilanteissa:

Takkapuita tyrkkinyt mies sanoisi sysineensä halkoja vain saadakseen tulen palamaan paremmin – vaikka tosiasialla häntä viehättää enemmän tai vähemmän silmiensä edessä tapahtuva, alati värejään vaihtava ja mielikuvitusta kiehtova kuvaelma. (Dewey, 1934/2010, 13.)

Takkapuita tyrkkineen miehen tavoin selitämme toimiamme järjen kautta, harvoin annamme vapauden toimia hetkessä spontaanisti tai kuluvaista hetkestä nauttien. Deweyn esimerkki miehestä herättää kysymyksen mahdollisuudesta, johon mies ei kuvatussa tilanteessa tarttunut. Mitä mies olisi nähnyt liekkien esittämässä kuvaelmassa, jos hänellä olisi ollut tilaisuus tarkastella kokemusta ”järkevä” toiminnan sijaan esityksenä eli tehdä itselle näkyväksi kuvaelma puiden tyrkkimisen sijaan?

4.4 Taiteen sulkeminen pois arjesta

Teatteri, ja taide yleensä, on useassa yhteydessä suljettu arkemme ulkopuolelle. Teatteri ja esitykset suljetaan esityssaleihin ja lukitaan pääsymaksuilla. Tämä on suhteellisen nuori ilmiö ihmiskunnan historiassa. Taide on syntynyt ihmisten jokapäiväisten tarpeiden tehostamiseksi. Taidetta ei lokeroitu esivanhempiemme heimoyhteisöissä omaksi erilliseksi ja korkeammaksi kulttuurin lajiksi, vaan ne olivat osa arkielämän tapahtumia (Dewey 1934/2010,15). Esitykset olivat osa rituaaleja, esteettisillä esineillä ja patsailla saatettiin korostaa yhteisöön kuulumista, hedelmällisyyttä, miehuutta ja niin edelleen. Vaikkakin esityksen juuret ovat rituaaleissa jotka kuuluivat nimenomaan se-

remonioihin, jotka taas osittain ovat osa eristettyjä juhlallisuuksia, niiden sisältö oli vahvassa suhteessa ihmisten omaan elämään ja siihen liittyviin uskomuksiin (Wilson 2003, 33).

Tämän päivän arkista taidekulttuuria ovat tv-ohjelmat, radio, elokuvat ja lehdet. Näitäkään popkulttuurin muotoja harvoin nostetaan taiteen asemaan ja niiden tarkastelemista taiteena voidaan pitää kyseenalaisena. Juuriltaan nämä kulttuurin muodot ponnistavat kuitenkin samoista lähtökohdista, kuin moderni taide Kiasmassa. Dewey kuvaa taiteen sulkemista arjesta seuraavasti: ”Kun keskivertoihmisen taiteena pitämä suljetaan museoon ja galleriaan, hänen viehtymyksensä itsessään tyydyttäviä kokemuksia kohtaan ajaa hänet etsiskelemään niitä arkiympäristöstään.” Dewey jatkaa: ”Kun sivistyneistön taiteena pitämät kohteet jäävät enemmistölle etäisiksi ja näyttäytyvät sen vuoksi valjuilta, esteettiseen nälkään aletaan hakea jotakin halpamaista ja rahanomaista” (Dewey, 1934/2010, 14).

En halua asettaa korkeakulttuurina pitämäämme ja vaikkapa Deweyn kuvaamaa niin kutsuttua popkulttuuria vastakkain. Ei ole mielekästä lähteä vertaamaan Tschaikovskya Britney Spearsiin tai Brechtin näytelmiä saippuaopperan käsikirjoituksiin. On sanomattakin selvää, että ne edustavat eri taidemuotoja ja vastaavat osittain erilaisiin tarpeisiin ihmisten elämässä. Niinkään mielenkiintoista ei ole se kuinka Dewey arvottaa yllä erilaisia kulttuurin muotoja. Mielenkiintoisempaa tässä on näkökulma, jonka Dewey nostaa esiin taiteen arkistamisesta. On mielenkiintoista ajatella, että nämä arjesta tutut kulttuurin muodot olisivat nousseet suosioon siitä tarpeesta, että meillä on olemassa korkeakulttuuri, joka nostetaan erityisasemaan ja suljetaan pois ihmisten arjesta. Tv-sarjat, radio, elokuvat ja muut arkiset kulttuurin väylät ovat mielestäni osoitus siitä, että kaipaamme arkiseen ympäristöömme taiteen kokemuksia ja esteettisiä kokonaisuuksia.

5 Lopuksi on muutos

Tosi esitys sekä opinnäytetyöni kokonaisuudessaan on ollut eräänlainen alkutyö itselleni tekijänä. Matka tämän työn parissa on raottanut minulle esitystaiteen maailmaa, joka ammentaa voimansa hienovaraisten tekniikoiden avulla ympäröivästä todellisuudesta. Tästä johtuen koen opinnäytetyöni tietynlaisena alkuna tutkimukselle, jossa todellisuus ja esitystaide törmäävät. Näiden kahden asian yhteentörmäyksessä piilee mahdollisuus yksilön henkilökohtaisiin muutoksiin. Lopuksi tulen avaamaan ajatuksiani arjesta ja siitä, minkälaisen muutoksen esitystaide voi siihen tuoda.

Ihminen ei koe muutosta, ellei hän tule tietoiseksi itsestään tai ympäröivästä maailmastaan. Tosi esityksellä on ollut vaikutuksia itseni niin teatteri-ilmaisun ohjaajana kuin ihmisenä yleensäkin. Työ on virittänyt minut tunnistamaan herkemmin pieniä asioita ympäristöstäni ja tehnyt näkyväksi asioita, jotka muutoin olisin saattanut ohittaa omassa arjessani. Koen olleeni tammikuun aikana aktiivisemmassa suhteessa ympäröivään todellisuuteen kuin tavallisesti. Tämän kokemuksen vaikutuksen voin nähdä tavassani toimia arkisissa tilanteissa. Kiinnityn herkemmin hetkiin, joilla ei päällisin puolin näyttäisi olevan suurta merkitystä arkisten asioiden seassa. Teatteri-ilmaisun ohjaajana olen tullut tietoisemmaksi ”pientekin” esitysten voimasta suhteessa ihmisten todellisuuteen.

Kokemukseni on, että useat ihmiset elävät vieraantuneina vuorovaikutuksesta. Tällä tarkoitan suhteessa itseensä, toisiinsa ja muuhun ympäröivään maailmaan. Pakenemme hetkien mahdollisuuksia, emmekä kohtaa asioita ympärillämme. Myös itse myönän toimivani niin. Tosi esityksen kaltainen arjen esityksellistäminen on yksi väline vuorovaikutukseen ympäristön kanssa. Enkä suinkaan väitä, että juuri nämä Tosi esityksessä valitsemani raamit esitykselle olisivat kaikista toimivin menetelmä arjen esityksellistämiseksi. Tutkimukseni kannalta kuitenkin koen Tosi esityksen onnistuneen, enkä muuttaisi kokeilun rajoja, sillä ne ovat tuottaneet tutkimuksen näkökulmasta hyvän kokemuspohjan itselleni aiheesta.

Tosi esityksen tutkiminen on johtanut minut kiinnostumaan yhä enenevässä määrin erilaisista tekniikoista ja esitysmuodoista, joilla arkea voisi esityksellistää. Arjen esityksellistäminen on keino tarkastella ympäröivää maailmaa erilaisista näkökulmista. Se on yksi mahdollisuus nostaa arkinen tapahtuma jalustalle ja jäädä kokemaan se voimakkaammin. Esitys voi parhaimmillaan olla keino vaikuttua omasta ympäröivästä todellisuudesta ja olla osallisena oman elämän tapahtumiin sen aktiivisena osana.

Usein toteutamme yhdenlaista esitystä läpi elämämme. Suuret menetykset saattavat uudelleenjärjestävät elämäämme, mutta harvoin pysähdymme arkisten asioiden äärellä. Jokainen hetki on esitys, jossa minä itse on tekijä, kokija, esiintyjä, katsoja ja tulkitsija. Itselleni tämä konkretisoitui oman esityskokeiluni kautta. Esitykselliset elementit ympäröivät meitä ja odottavat tarkentumistaan, ne odottavat täynnä mahdollisuuksia ja valintoja tehtäväksi.

Taide yleisesti on mahdollisuus tutkia ja tulkita sekä kyseenalaistaa totuttua tapaa olla olemassa. Kun taide, tässä tapauksessa esitys, tuodaan osaksi arkisia tapahtumia se on suorassa vuorovaikutuksessa tekijän elämän kanssa. Opinnäytetyössäni olen halunnut tuoda näkyväksi niitä keinoja joita meillä on aina ulottuvillamme ajasta ja paikasta riippumatta. Olen työssäni halunnut esitellä tapoja, kuinka voimme olla vakavasti ja leikkillisesti vuorovaikutuksessa ympäristömme kanssa missä ja milloin tahansa. Olen halunnut nostaa esille sen, kuinka voimme pienellä asialla muuttaa tapaamme kokea arkinen rutiini suoriutumisen sijaan poikkeamana ja luoda sille merkityksen. Näiden poikkeamien tunnistamiseksi esityksellistin myös oman arkeni. Näiden poikkeamien avulla ihminen voi saada otteen ympäröivästä maailmasta ja tulla osaksi todellisuutta, jossa hän elää.

Lähteet

Arlander, Annette 2010. Tekijä esiintyjänä – esiintyjä tekijänä. Ruuskanen Annukka (toim.): Nykyteatterikirja - 2000- luvun alun uusi skene. Helsinki: Like, 86-100.

Dewey, John 1934/2010. Taide kokemuksena. Tampere: Niin & näin.

Hotinen, Juha-Pekka 2002. Tekstuaalista häirintää: kirjoituksia teatterista, esitystaiteesta. Helsinki: Like.

Laitinen, Tuomas 2011. Katoava elimistö. Elo Julius ja Laitinen Tuomas (toim.): Kokeva Keho. Helsinki: Todellisuuden tutkimuskeskus, 25-48.

Lehmann, Hans- Thies 2009. Draaman jäkeinen teatteri. Helsinki: Like.

Pettersson, Susanna 2013. Miksi taide on? Taide 1/2013, 59.

Santavuori, Risto 2008. Oranssin värinen t-paita. Teoksessa Ei ymmärtämisen eteisessä. Helsinki: Todellisuuden tutkimuskeskus, 71–98.

Vuori, Eero-Tapio 2008. Tajunnan ensimmäinen huone. Teoksessa Ei ymmärtämisen eteisessä. Helsinki: Todellisuuden tutkimuskeskus, 13–32.

Wilson, Glenn D. 2003. Esittävän taiteen psykologia. Kuopio: Unipress.

Julkaisematon lähde:

Väisänen, Anniina 2013. Esityspäiväkirja. Tekijän hallussa.

Kuvia Tosi esitys -esityssarjasta

